

APELACJA

→ ŚRODKI ZASKARŻENIA

CEL POSTĘPOWANIA NIEPROCESOWEGO

W doktrynie występuje rozbieżność poglądów co do tego, jak należy rozumieć pojęcie „celu” i „funkcji” postępowania cywilnego. Jedni przedstawiciele doktryny uważają, że występuje istotna dystynkcja pomiędzy tymi terminami, a inni – że nie jest błędem utożsamianie celu (ewentualnie celów) z funkcjami postępowania cywilnego. Istnieje też grupa osób, która, podejmując się omawiania funkcji postępowania cywilnego, w zupełności pomija analizę celów postępowania cywilnego. Wydaje się, że pojęć „cel” i „funkcja” postępowania nie powinno się ze sobą utożsamiać, gdyż każde z nich ma inny zakres znaczeniowy (→ FUNKCJE POSTĘPOWANIA NIEPROCESOWEGO). *E. Gapska* i *J. Studzińska* wskazywały, że cele postępowania nieprocesowego i procesowego są analogiczne.

Zdaniem *M. Waligórskiego* można wyróżnić trzy zasadnicze cele procesu cywilnego, którym odpowiadają trzy typy procesu. Chodzi albo o stworzenie (uzyskanie) normy konkretnej, która reguluje stosunek prawny, albo o jej urzeczywistnienie, albo zabezpieczenie możliwości jej stworzenia lub urzeczywistnienia. *H. Trammer* uważał, że cel procesu sprowadza się do sprawdzenia zasadności roszczenia formalnego. *F. Zedler* wskazywał, że niewątpliwym celem postępowania cywilnego jest udzielenie należytej ochrony tym podmiotom, które jej poszukują. W ocenie *K. Korzana* cel postępowania (zarówno procesowego, jak i nieprocesowego) powinien być określany mianem zjawiska o charakterze statycznym, tj. będącym w bezruchu, stanem, do którego zmierza określona

działalność. Jest nim zatem pożądaný skutek pewnego działania. Jest on osiągnany w momencie wcielenia w życie normy o charakterze materialnoprawnym w postaci wydania orzeczenia z nią zgodnego. *W. Berutowicz* pod pojęciem celu rozumiał nieistniejący stan rzeczy, mający wystąpić w postaci skutku postępowania cywilnego tak w sferze prawnej jednostki, jak i w sferze porządku prawnego. *W. Siedlecki* utożsamiał cel z pewnym urzeczywistnieniem norm prawnych w zakresie stosunków cywilnoprawnych z ich treścią społeczną, a także zaprowadzeniem stanu pewności prawa w ramach owych stosunków prawnych. *S. Cieślak* uznawał, że cel postępowania cywilnego jest osiągnany poprzez załatwienie sprawy cywilnej w odpowiednim, tj. rozsądnym terminie w taki sposób, który nie tylko zapewnia równość uczestników, ale i racjonalność oraz efektywność postępowania. W ocenie *J. Jagieły* terminy „cel” i „funkcja” postępowania cywilnego pokrywają się ze sobą, w związku z czym mogą być one używane zamiennie. W ocenie tego Autora w zakresie znaczeniowym terminów „cel” i „funkcja” zawiera się działanie polegające na dokonywaniu czynności przewidzianych przez prawo, które mają w istocie doprowadzić do udzielenia ochrony prawnej interesom o charakterze indywidualnym i interesowi ogólnemu (społecznemu). Zatem cel i funkcja postępowania polegają na ustaleniu i urzeczywistnieniu obowiązujących norm prawnych z zakresu prawa cywilnego. *E. Gapska* i *J. Studzińska* uznawały, że celem postępowania nieprocesowego jest urzeczywistnienie prawa materialnoprawnego dla „zapewnienia stanu pewności prawa i praworządności w zakresie tych stosunków prawnych” (jak zresztą wskazywał *W. Siedlecki*). Osiągnięcie tego celu nie jest możliwe bez weryfikacji prawdziwości twierdzenia o przysługiwaniu prawa materialnoprawnego. Niekiedy twierdzenia te nie pochodzą wyłącznie od wnioskodawcy, ale także np. od innych uczestników postępowania. Owa weryfikacja jest bardziej złożona w szczególności w sprawach, w których sąd może działać z urzędu. W tych postępowaniach sąd nie ogranicza się bowiem wyłącznie do weryfikacji twierdzeń zawartych we wniosku, ewentualnie – w dalszych pismach składanych w toku sprawy, ale w zakresie jego kompetencji leży powinność zbadania całości stosunku prawnego lub sytuacji prawnej. Zdaniem tych Auterek cel postępowania nieprocesowego nie jest jednorodny, gdyż różni się on w zależności od specyfiki przedmiotu postępowania sądowego i rodzaju poszukiwanej ochrony sądowej. Uściślając, zdaniem *E. Gapskiej* i *J. Studzińskiej*, cel postępowania nieprocesowego polega na udzielaniu ochrony prawnej, która jest żądana w ramach roszczenia publicznoprawnego, rozumianego jako skierowanego nie przeciwko konkretnej osobie, ale wobec państwa.

Literatura:

- W. Berutowicz*, Funkcja postępowania cywilnego w Polsce Ludowej, [w:] *J. Jodłowski* (red.), Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego, Wrocław 1974;
S. Cieślak, Formalizm postępowania cywilnego, Warszawa 2008;
J. Jagieła, Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2007;

- O. Jauernig, Kilka uwag o celu procesu cywilnego, RPEiS 1984, z. 3;
- R. Kulski, Cele i funkcje postępowania cywilnego, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29.9.2013 r.), Warszawa 2014;
- tenże, Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2017;
- M. Sawczuk, O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego), [w:] A. Marciniak (red.), *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae*. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza, Łódź 1998;
- W. Siedlecki, Przedmiot postępowania cywilnego, [w:] J. Jodłowski (red.), Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego, Wrocław 1974;
- H. Trammer, Następca bezprzedmiotowości procesu cywilnego, Kraków 1950;
- M. Waliński, Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947;
- E. Waśkowski, Podręcznik procesu cywilnego, Wilno 1932;
- F. Zedler, Glosa do uchwały SN z 17.1.2001 r., III CZP 49/00, PS 2001, Nr 9.

[K.D.-Ch.]

COFNIĘCIE WNIOSKU

Po rozpoczęciu posiedzenia albo po złożeniu przez kogośkolwiek z uczestników oświadczenia na piśmie cofnięcie wniosku jest skuteczne tylko wtedy, gdy inni uczestnicy nie sprzeciwili się temu w terminie wyznaczonym (art. 512 § 1 KPC). Ustawodawca nie uzależnił skuteczności tej czynności dyspozytywnej od zrzeczenia się roszczenia, w odróżnieniu od regulacji dotyczącej procesu cywilnego (art. 203 § 1 KPC). Nie jest to zaskakujące, skoro – co do zasady – przedmiotem postępowania nieprocesowego nie jest roszczenie (→ PRZEDMIOT POSTĘPOWANIA NIEPROCESOWEGO).

Chwile rozpoczęcia posiedzenia albo złożenia przez kogośkolwiek z uczestników oświadczenia na piśmie są miarodajne dla oceny skuteczności cofnięcia wniosku (art. 512 § 1 KPC). Posiedzenie rozpoczyna się wywołaniem sprawy skierowanej na rozprawę, jeżeli sąd zadecydował o jej przeprowadzeniu lub jeżeli jej przeprowadzenie jest obligatoryjne (→ ROZPRAWA; zob. post. SN z 18.2.1982 r., IV CZ 15/82, OSPiKA 1983, Nr 1, poz. 6; zob. także post. SN z 3.5.1984 r., IV PZ 37/84, OSNCP 1985, Nr 2–3, poz. 32). Z kolei złożenie oświadczenia na piśmie jest czynnością polegającą na wydaniu oświadczenia uczestnika, które może dotyczyć zarówno kwestii formalnych, jak i merytorycznych, związanych z rozpoznawaną sprawą cywilną. Jeżeli wnioskodawca cofnie wniosek do momentu rozpoczęcia posiedzenia lub złożenia przez kogośkolwiek z uczestników oświadczenia na piśmie, stanowisko uczestników nie ma znaczenia dla oceny, czy czynność wywołała zamierzone przez wnioskodawcę skutki prawne.

Cofnięcie wniosku jest nieskuteczne, gdy zostało dokonane w tej samej dacie co złożenie oświadczenia przez uczestnika. Taka sytuacja może mieć miejsce

w przypadku, gdy pisma w tym przedmiocie zostały przesłane za pośrednictwem poczty, przy czym ich nadanie nastąpiło w tym samym dniu. Odmienne przedstawia się sytuacja, gdy zarówno pismo zawierające cofnięcie wniosku, jak i pismo zawierające oświadczenie uczestnika, zostały złożone tego samego dnia w biurze podawczym, ponieważ wówczas rozstrzygająca będzie godzina złożenia pisma odnotowana przez biuro podawcze.

Cofnięcie wniosku o wszczęcie postępowania jest bezskuteczne w sprawie, której wszczęcie mogło nastąpić z urzędu (art. 512 § 2 KPC). W takiej sytuacji do decyzji sądu należy, czy postępowanie zostanie zakończone, czy też będzie kontynuowane. Rozstrzygnięcie sądu w tym przedmiocie jest swobodne, lecz nie dowolne i w każdym przypadku zależy od okoliczności sprawy.

Istnieje możliwość skutecznego cofnięcia wniosku w części (post. SN z 18.4.2013 r., II CSK 503/12, Legalis). Podobnie jest dopuszczalne cofnięcie wniosku przed uprawomocnieniem się postanowienia formalnego i przed jego zaskarżeniem (art. 332 § 2 w zw. z art. 13 § 2 KPC).

Tym postanowieniem formalnym jest rozstrzygnięcie o umorzeniu postępowania i jest ono wydawane, gdy nastąpi skuteczne cofnięcie wniosku (art. 355 w zw. z art. 13 § 2 KPC). Wobec powyższego uczestnikom przysługuje żądanie zwrotu kosztów, zgodnie z art. 203 § 2 zd. 2 w zw. z art. 13 § 2 KPC. W tym przypadku art. 520 KPC nie ma zastosowania, ponieważ regulacja tego przepisu nie dotyczy kosztów postępowania przy cofnięciu wniosku w postępowaniu nieprocesowym (→ KOSZTY POSTĘPOWANIA NIEPROCESOWEGO).

Uchybienie dyspozycji art. 512 § 1 KPC w postaci niepowiadomienia uczestnika o cofnięciu wniosku stanowi naruszenie tego przepisu, które może prowadzić do nieważności postępowania ze względu na pozbawienie podmiotu uczestniczącego w sprawie możliwości obrony jego praw (podobnie SA w Gdańsku w post. z 14.10.2009 r., I ACz 1231/09, Legalis).

Literatura:

J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Warszawa 2019;

J. Jagieła, Cofnięcie wniosku w postępowaniu nieprocesowym, [w:] A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński (red.), *Honeste Procedere*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu, Warszawa 2017;

J. Mokry, Odwołalność czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1973;

M. Rzewuski, Glosa do postanowienia SN z dnia 26 stycznia 2012 r., III CSK 147/11, Pał. 2013, Nr 3–4;

P. Rylski, Cofnięcie wniosku wraz ze zrzeczeniem się roszczenia w postępowaniu nieprocesowym, PPC 2013, Nr 2;

E. Warzocha, Cofnięcie powództwa oraz wniosku wszczynającego postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1977.

[K.D.-Ch.]

DEPOZYT SĄDOWY

- SPRAWY DEPOZYTOWE
- POSTĘPOWANIE O WYDANIE PRZEDMIOTU ŚWIADCZENIA Z DEPOZYTU SĄDOWEGO
- POSTĘPOWANIE O ZŁOŻENIE PRZEDMIOTU ŚWIADCZENIA DO DEPOZYTU SĄDOWEGO
- POSTĘPOWANIE O ZWROT PRZEDMIOTU ŚWIADCZENIA Z DEPOZYTU SĄDOWEGO
- POSTĘPOWANIE W SPRAWIE O STWIERDZENIE LIKWIDACJI NIEPODJĘTEGO DEPOZYTU

DORADCA TYMCZASOWY

Doradca tymczasowy jest instytucją mającą stanowić gwarancję zapewnienia należytej ochrony osobie, której dotyczy postępowanie o ubezwłasnowolnienie, lub jej mienia, w okresie przejściowym, jakim jest trwające postępowanie w przedmiocie jej ubezwłasnowolnienia (→ POSTĘPOWANIE O UBEZWŁASNOWOLNIENIE; → UBEZWŁASNOWOLNIENIE CAŁKOWITE; → UBEZWŁASNOWOLNIENIE CZĘŚCIOWE). Doradcę tymczasowego ustanawia się wyłącznie w przypadku, gdy postępowanie dotyczy osoby pełnoletniej i tylko wówczas, gdy sąd uzna to za konieczne dla ochrony jej osoby lub mienia. Ustanawia się go na wniosek któregośkolwiek uczestnika (→ UCZESTNIK) lub z urzędu. Przed ustanowieniem doradcy tymczasowego sąd obligatoryjnie wysłuchuje osobę, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie (→ UBEZWŁASNOWOLNIENIE CZĘŚCIOWE; → UBEZWŁASNOWOLNIENIE CAŁKOWITE). Postanowienie o ustanowieniu doradcy tymczasowego zapada w składzie 3 sędziów (post. SN z 9.4.1968 r., II CR 112/68, Legalis). Doradcę można ustanowić jedynie w sprawie o orzeczenie ubezwłasnowolnienia, nie można zatem ustanowić go w postępowaniu o zmianę lub uchylenie ubezwłasnowolnienia. Skutkiem ustanowienia doradcy tymczasowego jest ograniczenie zdolności do czynności prawnych osoby, której dotyczy postępowanie. Postanowienie o ustanowieniu doradcy tymczasowego jest skuteczne z chwilą doręczenia go osobie, której dotyczy postępowanie, lub z chwilą wydania – w przypadku ustanowienia go dla osoby, której ze względu na jej stan zdrowia nie doręcza się pism sądowych (art. 556 KPC), co jest wyjątkiem od zasady ogólnej (art. 521 KPC), zgodnie z którą postanowienie staje się skutecznie po jego uprawomocnieniu się.

Postanowienie o ustanowieniu doradcy tymczasowego traci moc *ipso iure* (bez potrzeby wydania odrębnego postanowienia) w razie prawomocnego oddalenia lub odrzucenia wniosku o ubezwłasnowolnienie albo umorzenia postępowania, a także w sytuacji, gdy wskutek wydania postanowienia o ubezwłasnowolnieniu

DOSTĘP DO AKT

niu, ustanowiony został opiekun lub kurator. Doradca tymczasowy może zostać także odwołany, jeżeli sąd stwierdzi, że ustała potrzeba dalszej ochrony osoby, dla której doradca był ustanowiony, lub jej mienia. Odwołanie doradcy wymaga wydania odrębnego postanowienia.

O ustanowieniu lub odwołaniu doradcy tymczasowego należy z urzędu zawiadomić sąd opiekuńczy.

Na postanowienie o ustanowieniu, a także na postanowienie o odwołaniu doradcy tymczasowego przysługuje zażalenie.

Literatura:

I. Kleniewska, Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie w praktyce sądowej, PwD 2006, Nr 1;

L. Ludwiczak, Ubezwłasnowolnienie w polskim systemie prawnym, Warszawa 2012;

K. Markiewicz, Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym, Warszawa 2013;

R. Rybski, Konstytucyjny status osób ubezwłasnowolnionych, Warszawa 2015.

[P.W.]

DOSTĘP DO AKT

Akta sprawy dostępne są dla uczestników postępowania oraz za zezwoleniem przewodniczącego dla każdego, kto potrzebę przejrzenia dostatecznie usprawiedliwi. Na tych samych zasadach dopuszczalne jest: sporządzanie i otrzymywanie odpisów i wyciągów z akt sprawy; otrzymywanie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z akt sprawy (art. 525 KPC). Ten przepis, mający w istocie charakter regulaminowy, stanowi przejaw tzw. jawności wewnętrznej w postępowaniu nieprocesowym. Poszerzenie – w stosunku do procesu – zakresu podmiotów uprawnionych do przejrzenia akt sprawy jest jak najbardziej właściwe. *Ratio legis* regulacji art. 525 KPC wynika z przewidzianej w postępowaniu nieprocesowym możliwości wzięcia udziału w sprawie przez podmioty mające interes prawny we wstąpieniu do sprawy praktycznie na każdym etapie postępowania, w tym także przed sądem drugiej instancji. Dzięki brzmieniu art. 525 KPC akta sprawy może przeglądać osoba, która dąży do ustalenia, czy postępowanie rzeczywiście dotyczy jej sfery prawnej w sposób, który uzasadnia jej udział w sprawie. Z tego też względu nie żąda się od niej wykazania posiadania interesu prawnego w rozumieniu art. 510 § 1 KPC, lecz jedynie „dostatecznego usprawiedliwienia” potrzeby przejrzenia akt. Ocena, czy owa potrzeba przejrzenia akt została „dostatecznie usprawiedliwiona” należy do podmiotu wydającego zezwolenie, tj. do przewodniczącego.

Z art. 525 KPC wynika odmienna procedura udostępniania akt, która jest zależna od statusu podmiotu ubiegającego się o dostęp. Jeżeli jest nim uczestnik postępowania, nie ma potrzeby wnioskowania o zezwolenie przewodniczącego. Takie zezwolenie jest jednak potrzebne, jeżeli osobą starającą się o uzyskanie dostępu do akt jest podmiot niebiorący udziału w postępowaniu sądowym, który

podnosi twierdzenia o posiadaniu przez siebie „dostatecznie usprawiedliwionej” potrzeby przejrzenia akt. Wydaje się, że w toku postępowania taką czynność decyzyjną podejmuje przewodniczący posiedzenia lub wydziału, a po jego zakończeniu – przewodniczący wydziału (§ 129 i 130 RegUrzSądPow).

Odmowa wydania zezwolenia na przejrzenie akt wydawana jest w formie zarządzenia, które jest niezaskarżalne. Jeżeli decyzja ta została wydana w stosunku do np. pozbawionego wolności uczestnika postępowania, to podmiot ten mógł zostać w istocie pozbawiony możliwości obrony swych praw, a w konsekwencji – może zachodzić nieważność postępowania (art. 379 pkt 5 w zw. z art. 13 § 2 KPC). Ponadto odmowa dostępu – czy to do akt sprawy, czy wydania odpowiednich dokumentów z akt – może spowodować wystąpienie szkody, i – idąc dalej – skorelowanego z nią obowiązku jej naprawienia przez Skarb Państwa.

Samo udostępnienie akt czy też zawartych w nich dokumentów w celu przejrzenia lub samodzielnego utrwalenia ich obrazu, a także wydanie przedmiotów lub dokumentów złożonych w sprawie albo wydanie dokumentów na podstawie akt stronie lub uczestnikowi postępowania nieprocesowego może nastąpić po wykazaniu przez nich tożsamości, a co do innych osób – po wykazaniu ponadto istnienia uprawnienia wynikającego z przepisów prawa. Przeglądanie akt spraw oraz samodzielne utrwalanie ich obrazu odbywa się w obecności pracownika sądowego, a akt, do których złożono testament – pod jego kontrolą (§ 129 ust. 1 i 2 RegUrzSądPow). Z kolei zapoznanie się przez stronę lub uczestnika postępowania nieprocesowego z zapisem dźwięku albo obrazu i dźwięku z posiedzenia, rozprawy lub innej czynności procesowej może nastąpić w siedzibie sądu w przeznaczonym do tego pomieszczeniu po wykazaniu przez nich tożsamości, a co do innych osób – ponadto po wykazaniu istnienia uprawnienia wynikającego z przepisów prawa. Niedopuszczalne jest samodzielne kopiowanie tego zapisu. Na wniosek strony, uczestnika postępowania nieprocesowego lub ich przedstawiciela, pełnomocnika lub obrońcy sąd, przewodniczący lub kierownik sekretariatu wydaje, stosownie do przepisów postępowania sądowego, zapis bądź kopię zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku za pomocą systemu teleinformatycznego albo na nośniku danych, chyba że przepisy postępowania sądowego stanowią inaczej. Jeżeli zostały sporządzone adnotacje, zapis wydaje się wraz z adnotacjami. Wydanie kopii zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku następuje po uiszczeniu opłaty, chyba że według przepisów postępowania sądowego czynność ta nie podlega opłacie, albo wnioskodawca został zwolniony od obowiązku jej uiszczenia (§ 130 ust. 1–3 RegUrzSądPow).

Przewodniczący wydziału ma także możliwość wydania zarządzenia w przedmiocie przesłania akt postępowania do tego sądu rejonowego, w którego okręgu mają miejsce zamieszkania osoby zasadnie wnioskujące o dostęp, aby w ten sposób ułatwić im przejrzenie akt i sporządzenie odpisów (§ 136 ust. 1 RegUrzSądPow). Jeżeli wnioskującą jest osoba pozbawiona wolności, może ona wnosić o wydanie przez przewodniczącego wydziału zarządzenia w przedmio-

cie przesłania akt sprawy do odpowiedniego zakładu karnego lub aresztu śledczego, w którym osoba ta przebywa, chyba że szczególne względy przemawiają za umożliwieniem tej osobie przejrzania akt w sekretariacie (§ 136 ust. 2 RegUrzSądPow). Przeglądanie akt w zakładzie karnym lub areszcie śledczym odbywa się w oddzielnym pomieszczeniu pod nadzorem funkcjonariusza Służby Więziennej (§ 136 ust. 3 RegUrzSądPow).

Należy zaznaczyć, że skuteczność żądania doręczenia odpisu istniejącego w aktach orzeczenia wraz z uzasadnieniem (art. 9 i 525 KPC) nie zależy od zachowania jakichkolwiek terminów lub innych warunków, a jedynie od uiszczenia opłaty kancelaryjnej, gdy żądający nie jest zwolniony od kosztów sądowych. Doręczenie odpisu orzeczenia z uzasadnieniem w trybie jawności tzw. wewnętrznej (art. 9 i 525 KPC) nie wywołuje skutków procesowych (post. SN z 25.11.1997 r., I CZ 142/97, Legalis), w szczególności nie ma znaczenia dla biegu terminu do wniesienia środka zaskarżenia (post. SN z 10.3.2000 r., IV CZ 18/00, OSNC 2000, Nr 10, poz. 181; zob. też wyr. NSA z 3.3.2020 r., I OSK 3747/18, Legalis).

Inne zasady dostępu do akt sprawy obowiązują w przypadku akt rejestrowych i wieczystoksięgowych. Akta rejestrowe są, co do zasady, jawne (art. 10 KRSU), a akta wieczystoksięgowe – jawne (art. 2 KWiHU; zob. też rozp. MS z 17.9.2001 r. w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów, t.j. Dz.U. Nr 102, poz. 1122 ze zm.). Zamieszczone w rozp. MS z 18.6.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1141 ze zm.) ograniczenia w udostępnianiu akt nie mają zastosowania w wydziałach prowadzących rejestry sądowe w odniesieniu do akt tych spraw, do których powszechną dostępność regulują odrębne przepisy (§ 131 RegUrzSądPow). Z kolei udostępnianie akt ksiąg wieczystych regulują przepisy działu IV rozdziału 8 RegUrzSądPow. Udostępnienie akt ksiąg wieczystych do wglądu osobom innym niż notariusz może nastąpić po wykazaniu tożsamości, interesu prawnego i zezwoleniu przewodniczącego wydziału. W razie wystąpienia z żądaniem wglądu do akt na piśmie, zezwolenie następuje poprzez umieszczenie adnotacji „zezwalam”, zaopatrzonej w datę i czytelny podpis przewodniczącego wydziału. Z kolei odmowa udostępnienia akt ksiąg wieczystych do wglądu należy do przewodniczącego wydziału i następuje na piśmie. W razie wystąpienia z żądaniem wglądu do akt na piśmie odmowa następuje poprzez umieszczenie na nim adnotacji „odmawiam”, zaopatrzonej w datę i czytelny podpis przewodniczącego wydziału. Na odmowę wglądu do akt ksiąg wieczystych przysługuje skarga do prezesa sądu rejonowego (§ 241 ust. 2 i 4 RegUrzSądPow). Księgi wieczyste udostępniane są do wglądu tylko w obecności pracownika wyznaczonego przez prezesa sądu rejonowego lub przewodniczącego wydziału tego sądu (§ 16 rozp. MS z 17.9.2001 r. w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów).

Nowelizacja art. 525 KPC, a także powiązanego z nim art. 9 KPC i art. 158 KPC, nastąpiła na mocy art. 1 pkt 14 ustawy z 29.8.2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2014 r. poz. 1296). Zgodnie ze znowelizowanym art. 9 § 2 zd. 2 KPC przewodniczący wydaje z akt sprawy jedynie zapis dźwięku, jeżeli wydaniu zapisu obrazu i dźwięku sprzeciwia się ważny interes publiczny lub prywatny. Natomiast na skutek nowelizacji dokonanej art. 1 ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469), do Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzono art. 9¹ KPC, który stosuje się odpowiednio w postępowaniu nieprocesowym, a który to przepis wprowadził możliwość (pod pewnymi warunkami) prywatnej rejestracji czynności sądu za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk.

Z kolei zupełnie inaczej zostały uregulowane przepisy umożliwiające dostęp przedstawicielom prasy do informacji z postępowania sądowego. Regulacja ta została zawarta w szczególności w przepisach art. 2, 4 i 6 ustawy z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1914). Dziennikarzowi udostępnia się akta sprawy rozpoznawanej w trybie nieprocesowym za zezwoleniem przewodniczącego, jeżeli potrzebę przejrzenia akt dostatecznie usprawiedliwi. Dziennikarz do wniosku o dostęp do akt powinien dołączyć m.in. czytelnie podpisane oświadczenie związane z przetwarzaniem udostępnionych danych osobowych oraz kserokopię ważnej legitymacji prasowej lub zaświadczenie wystawione przez redakcję, potwierdzające że wnioskodawca zajmuje się przygotowaniem materiałów prasowych. Udostępnienie akt sądowych do wglądu nie jest równoznaczne z udzieleniem zezwolenia na publiczne rozpowszechnianie materiałów zgromadzonych w udostępnionych aktach.

Literatura:

- K. Gajda-Roszczyńska*, Zasada jawności w postępowaniu cywilnym, *Iustitia* 2013, Nr 1;
J. Gołaczyński, S. Kotecka, A. Zalesińska, Protokół w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z posiedzenia jawnego w sprawach cywilnych, *MoP* 2010, Nr 19;
J. Jankowski, Nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego dokonane (lub przygotowywane) w okresie od marca 2014 r. do końca marca 2015 r., *MoP* 2015, Nr 9;
A. Kościółek, Protokół z posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym, *ZN UR* 2014, z. 82;
W. Łukowski, Akta rejestrowe jako źródło informacji o przedsiębiorcy wpisanym do Krajowego Rejestru Sądowego, *Pal.* 2003, Nr 9–10;
K. Podsiadły, Problematyka dostępu do akt księgi wieczystej, *Rej.* 2016, Nr 8;
E. Zubelewicz, Protokoły sądowe jako konstrukcja kulturowa, *RPEiS* 2007, Nr 2.

[K.D.-Ch.]

DOWODY

→ PRZEBIEG POSTĘPOWANIA

DZIAŁ SPADKU

Dział spadku może mieć charakter umowny – dzieje się tak wówczas, gdy spadkobiercy są zgodni co do podziału spadku, albo sądowy – gdy spadkobiercy nie dokonali działu umownego oraz nie sporządzili zapisu na sąd polubowny w tym przedmiocie.

Postępowanie o dział spadku jest inicjowane na wniosek. Wnioskodawcą może być każdy ze współspadkobierców lub ich spadkobiercy, nabywca spadku, wierzyciel spadkobiercy, a także prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich czy Rzecznik Praw Dziecka na zasadach ogólnych (→ WNIOSKODAWCA). Uczestnikami są wszyscy, którzy mają interes prawny (→ INTERES PRAWNY) dotyczący wyniku postępowania (art. 510 KPC; → UCZESTNIK).

Dział spadku nie obejmuje długów spadkowych (post. SN z 26.1.1972 r., III CRN 477/71, Legalis). W postępowaniu nie rozpoznaje się również sporów o rzeczy i prawa, zgłoszone przez spadkobierców, co do których roszczą sobie prawa osoby trzecie.

Wniosek o dział spadku, jak każde pismo procesowe, powinien czynić zażądanie wymaganiom przewidzianym w art. 126 i n. KPC oraz przepisom o pozwie – art. 187 KPC (→ WNIOSEK). Ponadto we wniosku należy powołać postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia oraz spis inwentarza. Należy podać także, czy spadkodawca sporządził testament i gdzie się on znajduje. W przypadku braku spisu inwentarza należy we wniosku wskazać majątek, który ma być przedmiotem działu. Jeżeli w skład majątku spadkowego wchodzi nieruchomości, należy we wniosku przedstawić także dowody potwierdzające, że stanowiła ona własność spadkodawcy (art. 680 KPC). Ponadto współspadkobiercy powinni podać swój wiek, zawód, stan rodzinny oraz dane o swych zarobkach i majątku, a także zarobkach i majątku małżonka, wyjaśnić w jaki sposób korzystali ze spadku dotychczas, jak również podać inne okoliczności, które mogą mieć wpływ na rozstrzygnięcie, co każdy ze współspadkobierców ma otrzymać ze spadku. Jeżeli przedmiotem działu jest gospodarstwo rolne, współspadkobiercy powinni w szczególności podać dane dotyczące okoliczności przewidzianych w art. 214 KC (dotyczących warunków przyznania spadkobiercy gospodarstwa rolnego) (art. 682 KPC). Od wniosku o dział spadku pobiera się opłatę stałą w kwocie 500 zł, a jeżeli zawiera on zgodny projekt działu spadku, pobiera się opłatę stałą w kwocie 300 zł (art. 51 ust. 1 KSCU).

Sądem właściwym do rozpoznania wniosku o dział spadku jest sąd spadku – sąd rejonowy ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, a jeżeli jego miejsca zwykłego pobytu w Polsce nie da się ustalić, właściwy jest sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część (→ SĄD SPADKU). W braku powyższych podstaw sądem spadku jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy (art. 628 KPC). Jednakże na żądanie uczestnika działu, zgłoszone nie

później niż na pierwszej rozprawie, sąd spadku może przekazać sprawę sądowi rejonowemu, w którego okręgu znajduje się spadek lub jego znaczna część, albo sądowi rejonowemu, w którego okręgu mieszkają wszyscy współspadkobiercy (art. 683 KPC; → WŁAŚCIWOŚĆ SĄDU).

W sprawie o dział spadku przeprowadza się rozprawę. W przypadku sporu o istnienie uprawnienia do żądania działu spadku lub sporu między współspadkobiercami o to, czy dany przedmiot należy do spadku, sąd spadku może wydać postanowienie wstępne w tym przedmiocie (art. 685 KPC). Wydając postanowienie wstępne, sąd spadku rozstrzyga ostatecznie i w całości zaistniałe spory o istnienie uprawnienia do żądania działu spadku oraz spory między współspadkobiercami o to, czy pewien przedmiot należy do spadku, czy też stanowi własność jednego ze spadkobierców (uchw. SN z 28.4.2010 r., III CZP 9/10, Legalis).

Jeżeli stwierdzenie nabycia spadku nie nastąpiło przed wszczęciem postępowania działowego i nie został sporządzony zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku wydaje sąd w toku postępowania o dział spadku, stosując przepisy dotyczące postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (art. 681 KPC; → STWIERDZENIE NABYCIA SPADKU).

Punktem wyjściowym rozstrzygnięcia w przedmiocie działu spadku jest ustalenie składu i wartości ulegającego podziałowi spadku, gdyż od prawidłowego ustalenia tych elementów zależy określenie wartości udziałów poszczególnych spadkobierców, mogące mieć wpływ na układ sched spadkowych tych spadkobierców, a ponadto decydujące o wysokości przysługujących spadkobiercom spłat lub dopłat (post. SN z 10.12.1969 r., III CRN 432/69, Legalis). W dziale spadku stan spadku ustala się według chwili otwarcia spadku, jego zaś wartość – według cen z chwili dokonania działu (uchw. SN z 27.9.1974 r., III CZP 58/74, Legalis).

W postępowaniu działowym sąd rozstrzyga także o istnieniu zapisów zwykłych, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku, jak również o wzajemnych roszczeniach pomiędzy współspadkobiercami z tytułu posiadania poszczególnych przedmiotów spadkowych, pobranych pożytków i innych przychodów, poczynionych na spadek nakładów i spleconych długów spadkowych (art. 686 KPC).

W braku zgodnego projektu działu spadku do postępowania działowego stosuje się odpowiednio przepisy o zniesieniu współwłasności (art. 687 KPC; → ZNIESIENIE WSPÓŁWLASNOŚCI). Ponadto, jeżeli cały majątek spadkowy lub poszczególne rzeczy wchodzące w jego skład stanowią współwłasność z innego tytułu niż dziedziczenie, dział spadku i zniesienie współwłasności mogą być połączone w jednym postępowaniu (art. 689 KPC). Postanowienie o dziale spadku ma charakter konstytutywny, ponieważ kreuje nowy stan prawny.

FUNKCJE POSTĘPOWANIA NIEPROCESOWEGO

Od postanowienia w przedmiocie działu spadku, jako orzeczenia co do istoty sprawy, przysługuje apelacja (art. 518 KPC). Na postanowienie sądu okręgowego jako orzeczenie sądu drugiej instancji co do istoty sprawy oraz na postanowienie w przedmiocie odrzucenia wniosku i umorzenia postępowania skarga kasacyjna do Sądu Najwyższego przysługuje, jeżeli wartość przedmiotu zaskarżenia jest równa lub wyższa 150 000 zł (art. 519¹ § 4 pkt 4 KPC).

Literatura:

- J. Biernat, Umowa o dział spadku, Warszawa 2008;
A. Błachowiak, Podmioty uprawnione do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o dział spadku, [w:] K. Lubiński (red.), Studia z prawa publicznego, Toruń 2001;
M. Fras, Dział spadku. Uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*, Rej. 2006, Nr 2;
L. Kaltenbek, W. Żurek, Prawo spadkowe, Warszawa 2016;
W. Markowski, Niektóre zagadnienia z zakresu działów spadkowych, NP 1956, Nr 3;
K. Markiewicz, Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym, Warszawa 2013;
R. Moszyński, J. Policzkiewicz, Działy spadkowe, Warszawa 1961;
P. Pogonowski, Postępowanie o dział spadku, Rej. 2005, Nr 9;
S. Rejman, Spadkobiercy i nabywcy spadku jako uczestnicy konieczni postępowania o dział spadku, PS 2004, Nr 6;
S. Rejman, Tryby działu spadku, MoP 2004, Nr 9;
P. Rylski, Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne, Warszawa 2017;
E. Skowrońska-Bocian, Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki, Warszawa 2005;
A. Stempniak, Zmiana właściwości miejscowej sądu w postępowaniu o dział spadku, Pal. 2005, Nr 7–8;
A. Stempniak, Autonomia i integralność postępowań działowych w prawie polskim, Warszawa 2017.

[P.W.]

FUNKCJE POSTĘPOWANIA NIEPROCESOWEGO

K. Korzan przedstawił jedno z najbardziej przekonujących stanowisk, czym jest funkcja postępowania w ramach szerszych rozważań o cywilnym postępowaniu nieprocesowym. Mianowicie zdaniem tego Autora jest ona kategorią dynamiczną, która odnosi się do całokształtu działań sądu i wszystkich czynności przez niego podejmowanych, zmierzającą do osiągnięcia celu postępowania. Celem zaś – zdaniem K. Korzana – w dużym uogólnieniu jest pożądany skutek działania sądu. Dodatkowo warto przytoczyć poglądy innych, wybranych przedstawicieli doktryny, którzy cel postępowania określali bardzo ogólnie, a nie w odniesieniu wyłącznie do postępowania nieprocesowego. Zdaniem W. Berutowicza funkcja postępowania cywilnego to część wymiaru sprawiedliwości, która stanowi przejaw funkcji wewnętrznej państwa. Obejmuje ona ochronę porządku prawnego i sfery prawnej jednostek w zakresie stosunków uregulowanych przepisami prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy poprzez konkretyzowanie i urze-

czywistnianie obowiązujących norm prawnych. Zdaniem *W. Berutowicza* funkcja postępowania cywilnego polega także na takim wychowawczym oddziaływaniu na każdego obywatela, aby kształtował on swoje stosunki i interesy prawne dobrowolnie, świadomie i zgodnie z obowiązującym prawem. Zdaje się, że zwolennikiem podobnego poglądu był *W. Siedlecki*. Uważał on, że funkcja postępowania cywilnego, wchodząca w zakres zasadniczych funkcji całego państwa, stanowi część wymiaru sprawiedliwości. Polega ona na chronieniu interesów o charakterze społecznym i indywidualnym w zakresie stosunków cywilnych, rodzinnych czy też pracy. Ochrona ta była prowadzona zarówno przez konkretyzowanie, jak i przymusowe urzeczywistnianie obowiązujących norm prawnych, zgodnie z ich treścią społeczną i rzeczywistych układem okoliczności faktycznych. *S. Cieślak* pod pojęciem funkcji postępowania cywilnego rozumiał ochronę interesu jednostki, ewentualnie grupy, i interesu publicznego, ujmowanego jako porządek prawny, gospodarczy i społeczny, który panuje w danym społeczeństwie. Urzeczywistniana jest ona poprzez sam fakt prawnego uregulowania postępowania cywilnego. Omawiana funkcja jest realizowana przede wszystkim poprzez wszczęcie i prowadzenie określonego postępowania. *S. Cieślak*, podobnie jak *W. Siedlecki*, wskazywał, że funkcja postępowania cywilnego polega także na kształtowaniu pożądanych postaw przez podmioty prawa.

E. Gapska i *J. Studzińska* dokonały podsumowania obszernych wypowiedzi przedstawicieli literatury przedmiotu, które dotyczyły funkcji postępowania cywilnego. Zdaniem tych Auterek funkcja cywilnego postępowania nieprocesowego jest realizowana poprzez różnego rodzaju przejawy aktywności sądu, które polegają m.in. na ustalaniu i urzeczywistnianiu norm prawnych, zawierających się w przepisach prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy celem rozstrzygnięcia zarówno spraw konfliktowych, jak i niekonfliktowych. Owa aktywność sądu może polegać na wydawaniu prawnie relewantnych zwolnień, zezwoleń i zarządzeń. Może przejawiać się także w prowadzeniu działalności o charakterze dokumentacyjno-rejestrowym, czy na dokonywaniu innych czynności, które są przewidziane w ustawie, np. w wykonywaniu nadzoru nad sprawowaniem kurateli czy opieki.

Literatura:

- W. Berutowicz*, Funkcja postępowania cywilnego w Polsce Ludowej, [w:] *J. Jodłowski* (red.), Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego, Wrocław 1974;
- S. Cieślak*, Formalizm postępowania cywilnego, Warszawa 2008;
- R. Kulski*, Cele i funkcje postępowania cywilnego, [w:] *K. Markiewicz*, *A. Torbus* (red.), Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach–Kocierzu (26–29.9.2013 r.), Warszawa 2014;
- tenże*, Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2017;
- M. Sawczuk*, O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego), [w:] *A. Marciniak* (red.), *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae*. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza, Łódź 1998;

W. Siedlecki, Przedmiot postępowania cywilnego, [w:] J. Jodłowski (red.), Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego, Wrocław 1974.

[K.D.-Ch.]

INTERES PRAWNY

Kategoria „interesu prawnego” stanowi podstawę uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym. Pojęcie „interesu prawnego” na ogół łączy się z potrzebą uregulowania następstw prawnych określonego zdarzenia (post. SN z 6.3.2015 r., III CZ 8/15, Legalis). Co do zasady zatem, nie wynika on, jak w postępowaniu procesowym, z naruszenia, ewentualnie – zagrożenia, sfery prawnej podmiotu składającego wniosek (→ WNIOSEK). Jego istnienie związane jest z wystąpieniem określonych zdarzeń prawnych, które wywołują konieczność uregulowania związanych z nimi stosunków i rodzą obiektywną potrzebę wszczęcia postępowania lub wzięcia w nim udziału (post. SN z 21.6.2006 r., I CK 329/05, Legalis). Szeroki zakres znaczeniowy pojęcia „interes prawny” jako przesłanki uznania danej osoby za zainteresowanego w rozumieniu przepisu art. 510 § 1 KPC nie zwalnia sądu od powinności dokonania oceny, biorąc pod uwagę okoliczności każdej, konkretnej sprawy, kto jest, ewentualnie – kto powinien być, uczestnikiem postępowania (post. SN z 11.12.2013 r., IV CZ 96/13, Legalis).

Interes prawny nie musi mieć charakteru bezpośredniego. Wyjątkiem są sprawy o prawa stanu, w których uczestnikiem może być wyłącznie osoba bezpośrednio zainteresowana. Niekiedy wystarczające do złożenia wniosku jest posiadanie interesu emocjonalnego, wynikającego chociażby z pokrewieństwa lub innego stosunku bliskości, np. w sprawach o uznanie za zmarłego (→ UZNANIE ZA ZMARŁEGO).

Krąg osób zainteresowanych w różnych rodzajach spraw zależy od ich charakteru i udzielanej w nich ochrony. Do kręgu osób zainteresowanych w sprawie o zasiedzenie, którzy powinni być uczestnikami tego postępowania, zalicza się nie tylko dotychczasowych właścicieli nieruchomości lub ich spadkobierców oraz posiadaczy samoistnych innych niż wnioskodawca, posiadaczy gruntów sąsiednich roszcujących sobie prawa do własności nieruchomości lub przygranicznych pasów gruntu i osoby, którym przysługują ograniczone prawa rzeczowe na nieruchomości, lecz także posiadaczy zależnych, posiadających nieruchomości z tytułu umowy dzierżawy, użytkowania lub na innej podstawie prawnej. Osoby te, chcąc wziąć udział w sprawie o zasiedzenie, powinny wykazać, że przysługuje im takie uprawnienie do nieruchomości, że wynik tego postępowania dotknie ich praw (post. SN z 1.3.2017 r., IV CZ 118/16, Legalis), np. przedstawiając dowód przysługiwania im prawa własności gruntu sąsiedniego (np. kserokopii aktu notarialnego).

Poza małżonkami lub byłymi małżonkami pozostałe podmioty, które zamierzają brać udział w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu małżeńskiej wspólności majątkowej, powinny wykazać, że przysługuje im uprawnienie, wskazujące, stosownie do art. 510 § 1 KPC, na to, że ich praw dotyczyć będzie wynik postępowania. Takim podmiotem może być wierzyciel jednego z małżonków. Do udziału tych podmiotów dojść może poprzez objęcie ich wnioskiem, zgłoszenie swego udziału przez zainteresowanego lub wezwanie przez sąd, który zobowiązany jest do czuwania, żeby postępowanie było prowadzone z udziałem wszystkich zainteresowanych (podobnie SN w post. z 5.9.2012 r., IV CZ 51/12, Legalis).

Wojskowa Agencja Mieszkaniowa ma interes prawny w sprawie o podział majątku dorobkowego (obecnie osobistego) między rozwiedzionymi małżonkami, jeżeli w jego skład wchodzi prawo do korzystania z lokalu znajdującego się w jej zasobach, przydzielonego jednemu z małżonków jako kwatery (post. SN z 23.2.2012 r., V CZ 117/11, Legalis). W tym przypadku interes prawny Wojskowej Agencji Mieszkaniowej polega na tym, że rozstrzygnięcie sądu w postępowaniu o podział majątku wspólnego będzie m.in. dotyczyło lokalu znajdującego się w zasobach Agencji.

Posiadacz zależny nieruchomości jest zainteresowanym w sprawie dotyczącej obciążenia tej nieruchomości ograniczonym prawem rzeczowym, jeżeli obciążenie to ogranicza posiadacza zależnego w wykonywaniu służących mu uprawnień. Ta okoliczność powinna być wykazana przez niebędącą właścicielem nieruchomości osobę, która twierdzi, że wynik postępowania jej praw pośrednio dotyczy (podobnie SN w post. z 11.5.2005 r., III CK 548/04, Legalis).

Literatura:

- J. Akińcza*, Zakres podmiotowy uczestników w postępowaniu o zasiedzenie – ochrona praw zainteresowanego w nieprocesie, MoP 2006, Nr 7;
- J. Bodio*, Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego, Warszawa 2019;
- J. Jagieła*, Skutki niewzięcia przez zainteresowanego udziału w postępowaniu nieprocesowym, PiP 2014, z. 3;
- A. Kallaus*, Udział osoby małoletniej w postępowaniu opiekuńczym, Warszawa 2015;
- K. Korzan*, Podmioty postępowania nieprocesowego, cz. 1–2, Rej. 2005, Nr 2 i 3;
- T. Rowiński*, Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym, Warszawa 1971;
- P. Rylski*, Uczestnik postępowania nieprocesowego: zagadnienia konstrukcyjne, Warszawa 2017;
- E. Stawicka*, Czy możliwe jest stawianie zarzutu nieważności postępowania nieprocesowego, jeżeli osoba zainteresowana nie wzięła w nim udziału, gdy sprawa toczyła się w pierwszej instancji?, Pal. 2011, Nr 1–2.

[K.D.-Ch.]